

Toespraak Frits van Oostrom

bij de presentatie van het slotdeel van het canonrapport

3 juli 2007 in de Ridderzaal, Den Haag

Onze commissie is verheugd dat zij haar slotrapportage mag presenteren in de bij uitstek canonieke ambiance van de ridderzaal (of de grote zaal zoals het hier in de Middeleeuwen heette, want uiteraard was het een zaal voor ridders, voor wie anders). Volgens de zeer verwendende Bourgondische kroniekschrijver uit de vijftiende eeuw Jean Chastelain was deze zaal “une des plus belles du monde en des plus propres à tenir grant feste”. Wij danken deze zaal aan de ambities van de Hollandse graven van 750 jaar geleden, graaf Willem II en zijn zoon Floris V, die hier een paleis lieten verrijzen van koninklijke allure. Het zou nog eeuwen duren voor hier echt een koning op de troon zou zitten, maar de grote zaal was er van meet af aan op aangelegd. Gemodelleerd naar de *great hall* van de Engelse koning in Westminster, werkt zij waarachtig koninklijk door schaal en ruimtewerking, die direct bij binnentreden een majesteitelijk gevoel van weidsheid oproept. In dat verband wil ik nog in het bijzonder wijzen op de formidabele kapconstructie, die veertig bij twintig meter omspant zonder steunberen, een meesterstuk van middeleeuwse houtbouw, waarvoor reusachtige boomstammen van heinde en ver werden aangevoerd en timmerlui uit Vlaanderen.

Nog eeuwen nadien zou Constantijn Huygens, destijds 's lands hoogste ambtenaar en als zodanig kind aan huis hier op het Binnenhof, de lof zingen van deze kap:

Denckt aen het hoogh gebouw van balcken ver gebrocht,

Dat geen vervuyl en kent noch spinnewebs gedrocht,

Denckt aen het trotsch gewelf van Hollands oude Heeren!

Huygens was trots op deze zaal – en vandaag zou hij hier ook nog eens een trotse vader zijn, omdat zijn zoon Christiaan het heeft gebracht tot venster in de canon zoals wij die vandaag herijkt ten doop houden. Hier zien we het wonderkind dat was voorbestemd voor de diplomatie maar liever knutselde aan mechaniekjes, en in plaats van Latijnse verzen te schrijven liever cirkels tekende, en keek wat voor kringen er ontstonden als hij een stok in de vijver wierp – “mijn Archimedes” zoals zijn vader hem liefkozend noemde: Christiaan Huygens die met zijn observerende, analytische instelling mede aan de wieg stond van de eerste wetenschappelijke revolutie, als een Nederlandse Newton.

En om een voor de hand liggende vraag maar meteen voor te zijn: nee, wij hebben dit niet gedaan om minister Plasterk te behagen. Het besluit ertoe was binnen onze commissie al lang genomen voordat hij, of zelfs maar dit kabinet, als onze nieuwe principaal in beeld was. Wel speelde uiteraard een rol dat columnist Ronald Plasterk en heel wat andere stemhebbenden al kort na onze eerste presentatie, op 16 oktober vorig jaar, een lans braken voor een betere representatie van de natuurwetenschappen in de canon van Nederland – klaarblijkelijk was als zodanig het venster met Eise Eisinga en al zijn doorkijkjes onvoldoende. Deze kritiek maakte wel zoveel indruk op de commissie dat wij hebben besloten Christiaan Huygens en waar hij voor staat prominent in te ramen in de canon. De boekdrukkunst heeft er als venster het loodje voor gelegd, maar dat verlies is weer langs andere weg ondervangen.

Zo is er nog wel meer aan de canon gesleuteld en gevijld, bijvoorbeeld aan een tweetal iconen die ons bij nader toezien minder beeldend voorkwamen en die zijn vervangen door betere:

* Er is een nieuw icoon voor de grachtengordel waar wij, een beetje dom, een negentiende-eeuws grachtenhuis hadden afgebeeld in plaats van zeventiende-eeuwse. (Nu pronken hier de Cromhoutpanden, en voor hun staatsiefoto in de canon is de gracht een tijdje afgezet)

* Ook is er een nieuw icoon voor de Beemster en de inpoldering, waarbij wij een kaart voor jonge kinderen toch minder sprekend vonden dan een molen – die als icoon met al zijn vertakkingen natuurlijk ook in bredere zin een aanwinst is in de canon van Nederland.

Dat alles heeft uiteraard geleid tot een herziene versie van onze kaart: ***

Wij hopen uiteraard dat deze kaart, vanaf vandaag ook goed verkrijgbaar op verschillende formaten – en U krijgt er straks eentje mee – zich goed zal vestigen in ons collectieve geheugen. Maar net als bij de vorige versie moet men zich er niet blind op staren. De kaart is heel de canon niet, maar slechts de gestolde vorm van de veel rijkere en beweeglijke canon waar het ons eigenlijk om gaat. De dynamiek van die canon spreekt al veel beter uit het drieluik van onze boekjes, waarvan ik aanstonds het nieuwe derde deel aan de Minister aan mag bieden – en laat zich nergens beter ervaren dan op de site www.entoen.nu. Ook aan die site is sinds 16 oktober hard doorgewerkt, en veel verbeterd op grond van alle mogelijke ervaringen, reacties en suggesties. Onze secretaris Hubert Slings zal U er nu een korte indruk van geven.

*** korte presentatie

Dat de canon van Nederland aldus nog beter en completer is, is voor ons het eerste goede nieuws van vandaag. Maar feitelijk niet het belangrijkste. De voornaamste conclusie van de afgelopen zes maanden is wat ons betreft dat Nederland een canon heeft, en dat die als zodanig breed begroet is. Natuurlijk hebben we kritiek geoogst, en scepsis ontmoet, maar per saldo overheerste toch veruit het positieve onthaal.

Onze commissie denkt dat dit warme welkom in hoofdzaak voortkwam uit drie redenen. In de eerste plaats was daar de kracht van de canon zelf. Willem van Oranje, Anne Frank, Annie en Baruch, maar ook de Rietveldstoel, de polder en de gasbel, het zijn stuk voor stuk rijke iconen om in hoofd en hart te prenten, en om over te praten. Het merkbare plezier waarmee Nederland dat gesprek is aangegaan, heeft ons verheugd, ook om de goede sfeer van serieus en speels waarmee het geheel gepaard ging. Die sloot volledig aan op hoe ons ontwerp was bedoeld: als warme, levende geschiedenis, en als een canon waar we iets mee kunnen.

Dat zal behalve door de inhoud van de canon mede zijn bevorderd door het concept ervan, en dat lijkt ons de tweede reden voor de goede respons. Vooral, denken wij nu, zal de compactheid van het geheel de weerklank ten goede zijn gekomen. Natuurlijk was onze keuze voor vijftig hoogtepunten uiterst selectief, en miste iedereen wel favorieten, en dat zal ook na vandaag zo blijven. (En misschien is zelfs dat een voordeel, net als bij het goede boek of een mooi wetenschappelijk artikel: dat het smaakt naar meer). In elk geval toont deze canon de kracht van de beperking, en biedt zij welkom tegenwicht tegen de overdaad en de versnippering. Ook daarom denken wij dat ons ontwerp zo breed is aangeslagen, en tot allerlei andere canons heeft geleid. Want een canon is niet alleen een produkt, maar ook een proces, en als zodanig niet alleen een schilderij, maar bovenal een manier van kijken, die op vele terreinen waar vandaag de dag een overvloedig aanbod heerst ons helpt bepalen bij de hoofdzaken.

En dan de derde factor: canon betekent durven kiezen - maar zonder dicht te timmeren. Wij denken dat ons ontwerp goed koers houdt tussen open en gesloten. In dit verband past grote dank aan de mogelijkheden van de moderne techniek, die de canon zeer ten goede zijn gekomen. (In het algemeen schuilt hier, denk ik, een van de grote uitdagingen voor onze tijd: om voor de jeugd tastbaar te maken hoe de fascinerende technologische mogelijkheden van de toekomst en de schatkamers van het verleden elkaar kunnen verrijken). Vooral dankzij de website kunnen wat anders

makkelijk steriele lijstjes hadden kunnen blijven, echt als vensters werken. Overigens: pas geruime tijd nadat onze commissie voor het concept van de vensters had gekozen, viel het ons in dat vensters in het Engels windows zijn, en dat iemand ons dus voor was geweest.

Al met al staat het er nu, een half jaar na dato, met de canon van Nederland aanzienlijk florissanter voor dan de wat negatieve, bangelijke stemming van waaruit het project vertrok, met klachten over neergang in het onderwijs en angsten omtrent onvoldoende inburgering versus benepen nationalisme. Wat ons betreft is volledig bewaarheid waarmee wij de samenvatting van onze eerste rapportage afsloten: de canon niet als een probleem, maar als een kans. Dat geldt voor het ding an sich, maar ook voor het onderwijs erover: niet blijven somberen over wat kinderen en onderwijzers allemaal niet weten, maar positieve actie; en ten derde ook voor de omgang met onze geschiedenis: de canon niet als culturele dijkbewaking maar als uitnodigende kijk op het verhaal van Nederland in de wereld.

Maar bij al deze voldoening past ook grondig besef van een oer-Nederlands bestuurlijk risico: goed in plannenmakerij, maar zwak in uitvoering. Ons slotrapport is bovenal een pleidooi om daaraan niet ten prooi te vallen. Veel verder dan dat konden wij als commissie niet komen. Wij moesten een visie ontwikkelen op wat een canon wel en niet kon zijn; vervolgens voor die canon een concept uitdenken; dat concept concreet invullen, en suggesties voor gebruik aanreiken. Dat was al heel wat, en ik heb er op dit moment behoefte aan mijn mede-commissieleden hartgrondig te danken voor hun inzet en betrokkenheid bij een proces dat bij het begin nog zo ongewis was, en waarvan ik mij nu, erop terugblikkend, realiseer hoe uniek maar eigenlijk ook wel hoe riskant het was: gegeven het belang, maar ook de complexiteit en de beladenheid van de materie. Een heel speciaal woord van dank wil ik uitspreken aan het adres van onze eminente secretaris Hubert Slings, die als procesmanager alleen al drieduizend emails aan de canon heeft gewijd. Het is voor een belangrijk deel aan hem te danken dat wij nu, alweer met Huygens, kunnen zeggen "het grote web is af".

Aan anderen nu de invitatie en de taak er echt iets mee te doen, en de signalen stemmen ons uit vele richtingen hoopgevend, zoals wij in het slotrapport hebben uiteengezet. Maar ook hebben wij gemerkt hoe velen, en vooral in het onderwijs, hierbij richting het ministerie van OCW kijken als de eerst-aangewezen hoeder van ons onderwijs en erfgoed. Erfgoed kan materieel zijn; en zo mogen wij het op dit moment wel van geluk spreken dat de Tweede Kamer in 1861 bij meerderheid van 1 stem besloot deze Ridderzaal *niet* af te breken. En als in Den Haag het huis van Louis Couperus te koop komt, of in Rijnsburg het Spinozahuis dreigt in te storten, gaan er meteen goedwillende stemmen op die de overheid oproepen hier verantwoordelijkheid te nemen. Maar als diezelfde overheid zou willen garanderen dat de kinderen op school te horen krijgen over de Ridderzaal, of wie Couperus of Spinoza was, belanden we al snel in een precair parket, en klinkt de vrees voor "staatspedagogiek".

Met alle respect voor zuivere omgangsvormen, is onze commissie vast van mening dat ook het immateriële erfgoed pro-actieve zorg en onderhoud behoeft. Wij waren dan ook getroffen door de recente woorden van de inspecteur-generaal van het onderwijs, die op 16 mei in een interview zei: "Het zou goed zijn om per vak leerdoelen vast te stellen. Scholen kunnen dan nog steeds hun eigen onderwijs inrichten, maar het eindniveau dat leerlingen moeten bereiken, is bepaald. Neem bijvoorbeeld de canon van de Nederlandse geschiedenis. Die moest en zou er komen, maar er is nog niets mee gedaan. Het ministerie van Onderwijs zou moeten zeggen: dit is de canon, die moeten leerlingen kennen".

Mijnheer de Minister, dit is de canon.